

הוריות ח

עניין: האם יש מצוה להאמין בה'?

רמב"ם ספר המצוות מצוה א'

המצוה הראשונה היא הצווי אשר צונו בהאמנת האלהות והוא שנאמין שיש שם עלה וסבה הוא פועל לכל הנמצאים והוא אמרו אנכי יי' אלהיך ובסוף גמרא מכות אמרו תרי"ג מצוות נאמרו למשה בסניי מאי קראה תורה צוה לנו משה ר"ל מנין תורה והקשו על זה ואמרו תורה בגימטריא תרי"א הרי והיה המענה אנכי ולא יהיה מפי גבורה שמענום הנה נתבאר לך שאנכי יי' מכלל תרי"ג מצוות והוא צווי באמונת האלהות כמו שבארנו.

רמב"ן השגות לספר המצוות

תורה*. והנראה מדעתו של בעל ההלכות שאין מנין תרי"ג מצוות אלא גזירותיו יתעלה שגזר עלינו לעשות או מנענו שלא נעשה, אבל האמונה במציאותו יתעלה שהודיענו*¹⁴ באותות ומופתים ובגילוי השכינה לעינינו הוא העיקר והשורש שממנו נולדו המצוות לא ימנה בחשבונן, והוא מאמר החכמים: [15] אמרו לו גזור עליהם, אמר להם לא, כשיקבלו מלכותי אגזור עליהם גזירות¹⁵ עשו קבלת המצוות¹⁶ ענין בפני עצמו והמצוות הנגזרות מאותו ענין¹⁷. ועוד כי אין¹⁸ הפרש בין הדיבור הזה ובין מה שאמר יתעלה בצדוק המדות, אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים¹⁹, והוא לומר²⁰ הואיל וקבלתם מלכותי מיציאת מצרים קבלו גזירותי. ואם תהיה בכל מקום מצוה, שיאמר דעו והאמינו שאני ה' אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים ועשו מצוותי, עם כל זה לא יבא בחשבון המצוות כי הוא העיקר והן התולדות שימנו²¹, כאשר פירשתי. ולדעת הו"מ מה שאמרו בתשובת השאלה³: תורה תרי"א הוי, אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום⁶, לומר שיש בדיבור לא יהיה לך⁹ שתי מצוות* ישלימו לתרי"ג, והם: המניעה בצלמים²² לא יהיה לך ולא תעשה לך ענין אחד, והמניעה בעבודתם לא תשתחוה להם ולא תעבדם¹⁴ מצוה אחרת. הודיעו* כי עד כאן היו²² הדברות מפי הגבורה מובנות לכלם כאשר הם בלשון מדבר על עצמו, אנכי ה', על פני⁹, ושאר הדברות בלשון נביא מתרגם ביניהם. אבל הכונה* מפני מצוות הדבור השני

מכילתא בחודש פרשה ו'

אלהיך. משל למלך בשר ודם שנקנס למדינה, אמרו לו עבדיו, גזר עליהם גזרות. אמר להם לא, פשיקבלו את מלכותי אגזור עליהם גזרות, שאם מלכותי לא יקבלו, גזרותי לא יקבלו. כך אמר המקום לישראל, 'אנכי ה' אלהיך', 'לא יהיה לך אלהים אחרים'. אמר להם אני הוא שקבלתם מלכותי עליכם³ במצרים, אמרו לו, כן, וכשם שקבלתם מלכותי עליכם, קבלו גזרותי:

מהר"ל

תפארת ישראל פל"ז

ועוד כי בדבור "אנכי ה' אלקיך", שהוא קבלת אלקותו ומלכותו עליהם¹³, לא שייך בזה ציווי וגזרה. שאם אין הוא מלך ואלקיהם, לא שייך גזרה עליהם. כי אין גזר גזירה אלא אם כן הוא מלך קודם, ואחר כך גזור גזרה¹⁴. ואם הוא מלך כבר עליהם, אם כן אין צריך לומר 'קבלו מלכותי'⁹, שהרי כבר מלך עליהם. ולכך

זהר הרקיע לתשב"ץ מצוה יא

ואני בעניות דעתי מצאתי סמך לדברי הגאון ז"ל שאין דבור אנכי נמנה מצוה, ממה שאמר בהוריות (ח). דרך חקירה בפ' כי תשגו²⁹ וגו', מנ"ל דבע"ז משתעי קרא, דבי ר' ישמעאל תנא למן היום אשר צוה ה' והלאה לדורותיכם³⁰, אי זו היא מצוה שנאמרה בתחלה הוי אומר זו ע"ז, והקשו על זה והאמר מר י' מצוות נצטוו ישראל במרה, אלא מחוורתא כדשנינן מעיקרא, ואילו היה דבור אנכי נמנה מתרי"ג לא היה הדבור בע"ז מצוה שנאמרה בתחלה³¹. ודעת הגאון ז"ל בזה הוא שאין ראוי להכניס במנין פרטי המצוה מה שהוא עיקר האמונה, וכל המצוות תולדות לה, כי כל המצוות הם גזירות שגזר לנו השם ית' אחר האמונה הזאת, ומי שאינו מאמין באלהות אין לו תורה כלל, ואי אפשר לבעל תורה שלא יאמין האמונה הזאת, וא"כ איך נכניס במנין פרטי מה שהוא עיקר ויסוד לכל התורה³². וזה נראה שהוא דעת חז"ל

שו"ת תשב"ץ ח"א סי' קלט

אבל הראיה בענינה אני מפקפק בה אם היא ראיה גמורה, דשמא יש לומר דשפיר מצי למימר דעבודה זרה נאמרה במחילה שהרי מכלל עשה דאנוכי נמי נפקא, דמשמע אנוכי ה' אלהיך ולא אחר¹⁴. אלא שאין זה נכון, שאם כן היה מחייב לפי זה הדעת שמי שאינו מודה באלוהות אף על פי שלא עבד עבודה זרה כלל היה מחייב בקרבן הזה, שזה גם כן בכלל דיבור אנוכי, שהאומר אין אלוה נעולס אף על פי שלא עבד עבודה זרה הוא עובר על דיבור זה, ואין למלות סכרה זו לתנא דבי ר' ישמעאל, ואף על פי שראיימו ושמא יש לומר שאף על פי שדיבור אנוכי הוא מזה נמנית אפילו הכי נקראת עבודה זרה מזה שנאמרה במחילה, מפני שאין חיוב קרבן אלא על לא תעשה כדמוכתי קראי, ואף על גב דכתיב³³ וי' משגו ולא תעשו וגו' דמשמע דבעובר על מצוה עשה קא משמע קרא, ההוא על כרחין לדרשא אחת שהעובד עבודה זרה ככופר בכל התורה כולה, ואם לן למימר הכי מענין דקרא. וכיון שאין חיוב קרבן אלא בלא תעשה, אם כן שפיר מצי למימר דעבודה זרה היא מזה שנאמרה במחילה, כלומר נאמרה במחילה בלא תעשה, ולישא קיטא נקט. זה אפשר לומר. אבל הגאון בעל ההלכות ז"ל לא ראה זה ותופס הדברים כפשטן, והדין עימו, וזרם ההלכה מוכיח כן, אלא שאין כאן מקום להאריך³⁵.